

RAPORTURILE DINTRE PROPRIETARI—ARENDAȘI ȘI ȚĂRANII DIN ȚINUTUL BACĂU ÎN ANUL 1848

de Dumitru ZAHARIA

Această parte a României, prin condițiile sale naturale, a atras pe oamenii dornici să-și întemeieze prin munca lor o viață economică înfloritoare. Numai astfel se explică creșterea, secol după secol, a numărului de așezări sătești și urbane. În anul 1774, în cuprinsul ținutului Bacău existau 100 de sate, din care 22 erau boierești, 12 mănăstirești, iar 66 erau lipsite de stăpini de moșii în hotarele lor. Numărul caselor din așezările boierești se ridica la 1437, iar din cele mănăstirești la 1043. Rezultă că 2480 capi de familie din acest ținut fuseseră deposedați de drepturile de proprietate asupra pământurilor lor, iar din această situație decurgeau toate obligațiile economice, sociale și politice față de stăpînii mijloacelor de producție. În cele 66 așezări rurale asupra cărora marea proprietate nu reușise să-și întindă tentaculele acaparatoare existau 2494 case ¹⁾.

Situația generală a ținutului arată că numărul așezărilor sătești și al caselor țărănești libere era, în 1774, mai mare de 50% față de acela al oamenilor și satelor dependente. Între așezările sătești care-și păstrau libertatea economică la acest moment erau Comăneștii, Dărmăneștii, Moineștii, Doftana, Grozeștii, acolo unde peste puțină vreme s-au întins marile proprietăți ale unora dintre cei mai mari stăpînituri de pământuri și exploatare ai țăranilor dependenți.

Situații statistice privind numărul proprietarilor, al țăranilor dependenți și liberi s-au făcut de mai multe ori în prima jumătate a secolului al XIX-lea. De fiecare dată ele arată o creștere evidentă a marilor proprietăți și o diminuare a hotarelor răzășești, o împuținare a caselor acestora. Astfel, în anul 1852 se aflau în ținut 87 sate dependente de proprietari în care trăiau 77.832 capi de familie. În același an erau în ținut 24 așezări rurale dependente de mănăstiri. În acestea din urmă se aflau 21.828 oameni și membrii familiilor acestora. Pînă la același moment 40.851 răzeși, care trăiau în 52 așezări sătești libere, au reușit să-și păstreze drepturile economice, de folosință și juridice asupra pământului transmis lor de generațiile anterioare. ²⁾ În procente situația se prezintă

¹⁾ Moldova în epoca feudală, Academia de Științe a R.S.S. Moldovenești, Editura științifică, 1975, vol. VII, p. II, p. 289—356.

²⁾ S.P. Radianu, Județul Bacău, București, 1889, p. 32.

astfel în anul 1852 : capii de familie dependenți de marea proprietate 55,40% ; iar cea mănăstirească 15,50% și numai 29,10% reușiseră să-și păstreze libertatea. Situațiile statistice întocmite în cursul anului 1852 arată cu suficientă precizie scăderea de la 66% a capilor de familie liberi la mai puțin de 30%. Aceasta ne demonstrează că în ultimul sfert al secolului al XVIII-lea și în prima jumătate a celui următor fenomenul depozitării țăranilor de pământul răzeșesc luase proporții. Anii 1800—1852 reprezintă o întreagă perioadă istorică în care unii mari proprietari, care dețineau și funcții în stat, au acaparat moșiile răzeșilor. Astfel vistiericul Petrache Sturza, deși poseda în ținut o moșie de 3053 st., totuși, prin mijloacele cele mai diferite departe de a întruni aprecierile de corectitudine și cinste, a lăsat fără pământ de hrană pe locuitorii din satele răzeșești : Nănești, Bibirești, Văleni, Milești, Zlătari, Viforeni, Fichițești.³ Hatmanul era proprietarul întregii zone care se întindea de la Siret pînă la dealurile Tutovei, avînd apa Răcătăului drept linie de mijloc. Membri ai familiei Pruncu s-au întrecut în a depozeda de pămînturile prin care își asigurau cele necesare traiului o bună parte din tirgoveții Bacăului, toți locuitorii din satele Luizi Călugăra, Dealul Nou, Sarata, Valea Seacă și altele.⁴ Vornicul Ștefan Roset a neliniștit prin activitatea depusă în același scop pe sătenii din așezările de pe Oituz⁵. Lăscarache Roset și comisul Costache Crupenschi și-au extins proprietățile în dauna locuitorilor din așezările de pe Tazlău (Valea Rea, Poiana, Helegiu)⁶. Alecu Aslan, hatman și ispravnic al ținutului Bacău, și-a rotunjit proprietatea sa de la Onești. Hatmanul Răducanu Rosetti acapara proprietățile răzeșești din Căiuți și Plopeni⁷. Episcopia Romanului nu ezita prin reprezentanții săi să-și extindă proprietățile sale în detrimentul locuitorilor din Negușeni și Ruși⁸. Practici similare foloseau proprietarii în dauna răzeșilor din satele : Hertioana, Tisa Silvestri, Mărgineni. Între anii 1838—1848 numai comisul Manolache Lupașcu a depozdat de pămînturile lor peste 100 răzeși din așezările Tisa Silvestri, Odobești, Gloduri⁹. Situații de același fel s-au petrecut cu răzeșii din Nănești, unde Costea Polieni și Ion Anastasachi i-au lăsat fără pământ¹⁰. Locuitorii din Cernu, Poduri, Bucești au fost tulburați în exercitarea drepturilor de proprietari de către călugării de la schitu Savu¹¹. Existența marilor proprietăți de la Comănești, Helegiu, Valea Rea, Orășu, Onești, Faraoani, Răcăciuni, Geoseni, extinderea acestora, formarea altora noi, precum și rotunjirea lor de-a lungul perioadei a făcut ca proprietatea răzeșilor din cuprinsul ținutului Bacău să scadă mereu.

3. Dumitru Zaharia și Em. Chiriacescu, *Indrumător în Arhivele Statului Bacău*, București, 1979, p. 252.

4. Arh. St. Bacău, Colecția de documente, VII/99, IX 36.

5. Idem, Colecția de documente V. Gheoldum, nr. 25—28, 40.

6. Idem, fond Tribunalul jud. Bacău, dosar 1/1847, f. 18—21.

7. Idem, Colecția de documente Ștefania Lupescu, nr. 2.

8. Idem, Colecția de documente Geo Văduva, nr. 13.

9. Idem, Tribunalul județului Bacău, dosar 1/1848, f. 43—51.

10. Idem, Colecția de manuscrise, nr. 3—10.

11. Idem, Colecția de manuscrise, nr. 2.

Cei 40.851 capi de familie răzeșești din această parte a Moldovei mai stăpîneau suprafețe de pămînturi extrem de reduse.

Mulți dintre marii proprietari din cuprinsul acestui ținut nu aveau capacitatea de a exploata întinsele suprafețe de pămînt pe care le aveau și din acest motiv le arendau. În aceeași situație se aflau și acei proprietari care dețineau funcții de stat sau își petreceau viața în țările occidentale. Și unii și alții recurgeau la mijlocul arendării pentru exploatarea marilor moșii. În aceste cazuri interveneau raporturile juridice directe între proprietari și arendași în care erau implicați și locuitorii satelor respective. Prin intermediul acestor contracte se cunosc în fapt raporturile dintre proprietari, arendași și țăranii dependenți. Toate contractele încheiate la Tribunalul județului Bacău, în cursul anului 1848, evidențiază obligațiile în muncă care reveneau țăranilor dependenți. Prin intermediul acestora se remarcă grija proprietarilor de a-și permanentiza brațele de muncă existente în satele aflate pe moșiile lor, sporirea acestora. Preocuparea este oglindită în acele stipulații în care erau înscrise responsabilități juridice, financiare, umane pentru cazul în care oamenii ar fi fugit.

N-au lipsit prevederile în care se stipulau măsurile umane de readucere la ordine și muncă a răzvrătiților. Aceasta este semnificația acelor stipulații ca în momentul pregătirii răzmerițelor, începutului manifestării acestora, capii și participanții să fie chemați la curtea proprietății, să se discute cu cei în cauză. Recurgerea la instanțele de judecată era prevăzută numai în cazul insuccesului celorlalte mijloace de potolire a nemulțumiților. Pentru majoritatea țăranilor dependenți erau prevăzute obligații extrem de grele și mijloacele de constrângere a acestora ca să-și ducă la îndeplinire sarcinile înscrise în contracte, sau stabilite arbitrar de proprietari.

Lascarache Roset, proprietarul moșiei Valea Rea, stabilise că locuitorii aflați în satele ce-i aparțineau aveau obligația să are, să grape, să prășească de 2 ori, să culegă și să care recolta de pe 50 prăjini teren. Aceeși oameni trebuiau să secere, să care și să clădească păioasele de pe 40 prăjini pămînt. Fiecare cap de familie avea sarcina să cosească, să adune, să care și să clădească iarba de pe o falce teren. În situația în care nu era iarbă de coasă sau cereale de secerat, gospodăria țărănească trebuia să plătească 24 lei pe an. Deși eram la mijlocul secolului trecut, totuși gospodăriei țărănești i se stabileau plata a cîte 2 oca cîlt sau una de fuior, ori o litră de in, predarea către curtea proprietarului a unei găini și a unui pui. Dijma obligatorie din toate produsele era stabilită la a 10-a parte. Celor care aveau oi le revenea sarcina să dea anual cîte o oca brînză de fiecare minzare. Tuturor le revenea obligația de a presta zile de muncă pentru întreținerea iazului, a morilor, a coșarelor și hambarelor, sau facerea acestora¹². Locuitorii din satele Iliești și Hemeieni, ambele așezate pe moșia dvornicului Manolache Galer, erau datori să are 24 prăjini, să prășească 36 prăjini, să secere 30 prăjini și

12. Idem, fond Tribunalul jud. Bacău, dosar 1/1848, f. 18—21.

să cosească o jumătate falce, să care 3 merțe produse la Palanca. Și acestora li se stabileau sarcini privind prevederea unei cote de cinepă, cărătul lemnelor, întreținerea iazurilor, a morilor ¹³.

O situație deosebită prezintă starea locuitorilor răzeși din satele Băimac și Mărăști, care au fost constrinși de greutatea timpului să arendeze moșia lor spătarului Iancu Verghe. Aceștia nu numai că au renunțat la drepturile de folosință a pământului în schimbul unei sume derizorii de bani, dar s-au angajat față de arendaș cu niște sarcini de tip feudal. Astfel ei își asumau obligații de felul următor: să are pământul, să prășească porumbul, să secere păioasele, să care produsele la arie sau coșere, să-i dea dijmă din toate produsele, să-i care lemne, să nu mai practice negoțul cu băuturi, să presteze anual două zile de muncă și să-i dea fiecare câte 2 găini. Deși locuitorii celor două sate au luptat pentru păstrarea răzeșiilor lor cu tot felul de greutate, totuși sjătarul Iancu Verghe, în cursul lunii martie 1848, le-a impus sarcini care nu diferă cu nimic de cele dintre proprietari și țărani dependenți. Spre deosebire de marea majoritate a locuitorilor din satele ținutului, în unele cazuri, preoții și dascălii, oamenii curțiilor proprietarilor se bucurau de o serie de avantaje, ca unii care aduceau reale servicii exploataretilor și beneficiarilor muncii oamenilor dependenți ¹⁴.

Un caz cu totul deosebit îl reprezintă proprietarul moșiei Tețcani. Costache Rosetti și-a înscris numele în istoria relațiilor sociale din Moldova printr-o faptă unică. La 2 septembrie 1848, într-un moment în care flacăra revoluției burghezo-democratice mai flutura încă pe pământul românesc, în ciuda prezenței numeroaselor trupe ale puterilor reacționare, proprietarul moșiei Tețcani „desființează boierescul politicesc precum și urmatile îndatoriri“ ale țărănilor către stăpînul moșiei. Totodată el acordă în mod gratuit sâtenilor de pe întreaga sa moșie o casă, 8 prăjini pământ pentru ogradă și grădină. Prin același act progresist el oferă țărănilor posibilitatea de a arenda suprafețele necesare de teren agricol și finat la prețul de 5 parale prăjina. Erau acordate și garantate alte avantaje economice locuitorilor de pe această moșie fără nici un fel de obligații ¹⁵.

În încheiere subliniem că în ținutul Bacău s-au manifestat 2 tendințe în ceea ce privește raporturile dintre proprietarii pământurilor și lucrătorii acestora. Preocuparea generală era aceea de a consolida și întări exploatarea țărănilor dependenți și chiar a celor cu proprietăți răzeșesti prin mijloacele juridice și economice. Cu toate acestea se produce și actul unic al omului cu concepție înaintată asupra progresului societății românești, Costache Rosetti, care din proprie inițiativă a desființat boierescul pentru locuitorii aflați pe moșia sa, care-și avea sediul administrativ în satul Tețcani.

13. Ibidem, f. 21, 22.

14. Ibidem, f. 74, 75, 80—83.

15. Ibidem, f. 117—120.

1847 sept. 27, Bacău.

Iancu Greceanu vornic arendează lui Grigore Vîrtan pe timp de 6 ani — 23 aprilie 1848 — 23 aprilie 1854 — moșiile: Mărgineni cu locul de danie din ocolul tg. Bacău; Trebeșul de Sus, Trebeșul de Jos, propr. bisericii catolice; Negrenii; 284 st. din Gherăiești, Căță-lești cu părțile din Itești, cu 1 600 galbeni pe an.

„Lăcuiitorii aflători pe moșie după numărul tăbliței visteriei vor fi datori a lucra zilele boierescului după contracturile statornicite prin așezămînt de ocîrmuire, sau precum să va putea alcătui cu ei cu bună învoială, dator fiind și d-lui posesorul a li da locurile de hrană, de imaș și de finaț, iarăși după contract sau după cum să va pute învoi cu dînșii, folosindu-să numai cu dijma după obiceiul din semănăturile lor, păzind liniștea cu neobișduirile lor cu vreo împărțășire sau încărcare de muncă mai multă pîste cuprinderea puncturilor ocîrmuirii, spre a nu se strămăta vreunul sau a-i încărcă cu niscăi datorii pîsti a lor puținți, căci atuncea va fi în gre răspundere, ci mai vîrtos să se silească precum să va pute a mai aduna lăcuiitorii după starea moșiei căci la dinpotrivă urmînd din alte pricini vreo pribegire a vreunui lăcuiitor va fi răspunzător și îndatorit a-l aduce la urma lui de unde ar fi cu a sa cheltuială. Ca la împlinirea anilor să fie număr deplin, căci va fi răspunzător pretențiilor proprietății, neîngăduind nici pe vătavul dumnealui, nici pe alți oameni slujbași în sat di a bati oamenii sau a face alte blîntuiești, ci la orice nisupnire a lor în lucrul boierescului după ponturi dator este a-i chema la ograda boierească și a-i faci cu cuvînt, cu binisoru, silindu-să a-i supune cu măsuri liniștite la legiuita lor îndatorire. Iar dacă după aceste sfaturi nu să vor supune la a lor legiuită îndatorire apoi atuncea prin instanțele ținutale va cere supunerea lor“.

Arh. St. Bacău, fond Tribunalul jud. Bacău, dosar 1/1848, f. 60—65.

1848 martie 4, Bacău.

Lascăr Roset arendează lui Gheorghe Condopol moșia Valea Rea pe timp de 3 ani cu obligația de a-i plăti 1 800 galbeni blanci, 10 merțe porumb și ovăz măcinați, 6 merțe grîu dat la moară.

„Lăcuiitorii toți ce se află pe moșia me vor lucra boieresc precum să însămnează: 50 prăjini au să are de fieștecare pereche de boi cu grăpat; au 50 prăjini de prășit de 2 ori, cules și suit în coșere și ciocanii toți tăiești și duși la arie sau la o ogradă boierească unde va porunci d-lui posesorul; 40 prăjini să secere și cărat la arie, clădit gospodărește precum să va porunci și o falce de iarbă cosită, adunată și clădită în stog îngrădit. Iar niavînd dumnealui de coasă fi va întrebuița în săcere i podhoadă la palancă socotită 3 merți de perechea di boi. Iar netrebuindu-i di podvoadă să-i plătească, vor da cîte 24 lei, socotind merța cîte 8 lei dumnealui; 2 căleapuri de fieștecare gospodar, însă căleapul să mărignește într-o oacă călți sau pol oacă fuior de cînepă, ori una litră în, precum și fieștecare gospodar are să dea cîte o găină și cîte un puiu pe fiișticare an, care boieresc să va urma de către locuiitorii pe fiișticare an către d-lui posesor. Din fecierii slujbași volnici să opresc 4 pe socotiala mea, încă un Adria surugiu, cari acia sînt pentru trebuințele mele și d-lui posesorului nu o va supăra întru nimica. Iar ceilanți slujbași volnici rămîn în socotiala d-lui posesorului. Asăminea și pentru 2 țigani robi ci-i am pe moșie rămîn tot în socotiala mea nesupărîndu-i dumnealui întru nimica.

D-lui posesorului nu va sminti pi lăcuiitori din locurile de hrană, atît și de fănaț, iar vroind dumnealui a-i schimba din locurile lor de hrană, să aibă a li da aiurea locul precum să va lua de la dînșii. Și oricare din lăcuiitori vor discuta di iznoavă, curătura la anul dîntii nu vor fi supărați de domnia-sa. Iar din zăciuală lor pe locuri precum arătură, finațu și grădini și din orice fel de semănături vor da dijmă legiuită din 10 una. Dumnealui posesor va spicularisi pi a sa socotială

toate locurile de hrană, ca și moara ce o am pe apa Tazlăului cu 2 pietre, tirgușor ce se află după alcătuire ce am cu neguțătorii și crîșma cu o dughiană ci este în acest tîrg. Ace crîșmă, dughiană va stăpîni-o numai pe 2 ani precum i îmașu, i muntlii de oi va specularisi dumnealui precum se va pute învoi cu lăcuiitorii di pi la megiesitele sate. Iar pentru lăcuiitorii di pi moșie toate vitele lor li sînt slobode, fără a da nimica, afară de oi, cari aceli se va lua cîte una ocă brînză de mînzare cu lapte, i livada finaț, și vitele mele și a pășuna fără nici o plată.

Pentru icrimia iazului și facerea coșăriului vor fi datori lăcuiitorii a face pi moșia aceasta, dacă va trebui, iar meremet ci va trebui pentru moară, sau iazu, ori coșăr“.

Arh. St. Bacău, fond Tribunalul jud. Bacău, dosar 1/1848, f. 18—21.

1848 martie 5, Bacău

Contract prin care Manolache Galer vornic arendează lui Sotir Mitacsă părțile sale de moșie din satele Iliești și Hemeleni, țin. Bacău, precum și părțile cumpărate de la cumnatul său cu o arendă de 50 galbeni blanci anual.

„Lăcuiitorii ce sînt pe aceste moșii sînt datori a lucra boieresc adică 24 prăjini arătură acei cu boi, 36 prăjini prașilă pusă în coșăriu, 30 prăjini săcere și giumătate falcie di coasă și pentru podvoadă să ducă trei merțe la Palancă di pi loc, sau bani o carboarvă di la acei cu boi, dar mai mult nu ari a pretinde de la ei, avînd și zece boi. Iar acei fără boi nu au a face arătură, nici podvoadă 4 zile de meremet. Au a lucra și acei cu boi și acei cu mîlinile calep și iarna sânni de lemn și au a duce acei cu boi la curtea boierescă din pădure unde va cumpăra dumnealui posesorul. Pe lăcuiitorii din locurile di arat și finaț n-ari voie dumnealui posesorul a-i strămuta, dar nici a-i asupra mai mult pisti acele însămnati din pontul di mai sus. La întimplare de puhoi sînt datori lăcuiitorii a li face și cădere ci ar cere de trebuință (la morile de apă)... Preotul bisericii și dascălul din locurile ci li au n-ari a-i scoati“.

Arh. St. Bacău, fond Tribunalul jud. Bacău, dosar 1/1848, f. 21, 22.

1848 martie 5, Bacău

Alistar Breahnă, Ioan Năstasă, Vasile Bandrabur, Sandul Boboc, Apostol Volcescu, Condurache Boboc, Andrii Ariton, Ioan, fiul lui Andrei Anton, zăt Costache Boboc, Toader Grozav, Ioan Bandrabur, Ioan Bugan, Ilie Ursachi, Ioan Popa, Constantin Banu, Ioan Hărțanu, Apostol, fiul lui Andone Ariton, Iordache Pătrășcanu, Ioniță Bandrabur, Enachi Palade, Toader Căpățînă, Constantin Boboc, Vasile Vintilă, Ioan Hagiu, Vasile Cîrlan, Panaite Berescu, Vasile Popa, Ioan Țarălungă, Gavril Popa, Ioan Pătrășcanul, Mătei Popa, Ioan Ariton, Ichim Vîrlan, Andrei Mihalce, Condurache Bugan, Ioan Ariton, Costache brăt lui, Dumitrache Ariton, Gavril Ariton, Mihai Diaconu, Ioan, fiul ispravnicului Ariton, Mihalache Ariton postelnic, Niță Ariton, Ioan Diaconu, Ștefan Diaconu dascăl, Gheorghe Ariton postelnic, ispravnic, Chiriță Hărjan, Vasile Ariton, Neculai Năstase postelnic, Ioan Tănasă, Gheorghe Popa, Grigore, fiul Savei, Ioniță Popa, Ioan, fiul lui Grigoraș Ariton, Ioan Țarălungă, Condurache Banu, Gheorghe Vărlan, Ilie, brat lui Iancul, Grigoraș Ariton, Lupul, fiul lui Ioan Pătrășcanu, Petrache Ariton, Gheorghe, brat lui Agachi Ciuchi, Dascălul Toader, Toader Meleşcan, Ichim Văduva, Iordache, zăt lui Gavril Ariton, Constantin Ciuchi, Mihai Rusul paznic, Petrache Banu vornic, Gheorghe Bîrzu, Ilie Bercea, Mihalache, fiul lui Savin, Ioan Breahnă, Vasile Căpățînă,

Tudorache Virilan, Petrache Pătrășcanul răzeși din satul Mărăști, țin. Bacău, arendează lui Iancu Verghe, bivel spătar, moșia lor răzeșească din hotarul satului Mărăști, țin. Bacău, afară de părțile Ciucheștilor de la Frunțești și 204 st. pădure, pentru stăpînirea cărora se urma judecată.

„Noi iscăliții și puitorii de degite sîntem datori ca pe tot anul să-i lucrăm două prăjini locul nostru arat, sămănat, strîns, cînd ne-ar porunci dumnealui, numai cu sămînța dumnealui. Păpușoi fiind să-i prăsim de două ori cînd ne-ar poronci și strînsul de noi la coșerile ce sînt acum făcute, iar grău fiind săcerat de noi și strîns la arie făcută de noi. Noi sîntem datori să dăm dijmuire din toate sămănaturile i fînașul, poamele pomi[lor] din grădini, din vie din zăce una, afară numai din tiutiu și orînzile di băuturi ce sînt date la altă față cu osăbit contract.

Noi sîntem datori a-i da de fiștecare lăcuior cîte două zile pre tot anul la orice ne-ar poronci. Datori sîntem a-i da de fișticari lăcuior cîte un car de lemne aici la casa dumisale.

Sîntem datori a-i da dumisale de fișticare lăcuior cîte două găini pe tot anul“.

Arh. St. Bacău, fond Tribunalul jud. Bacău, dosar 1/1848, f. 81—83.

1848 martie 14, Bacău.

Vasile Hutu, Andoni Ciupercă, Toader Ifrim, Vasile, fiul preotului Gheorghe Ciuchi, Ioan, fiul lui Simeon Ciuchi, Gheorghe Țaga, Catrina Vornicița, Vasile Roman, Alecu, fiul poroșnicului Toader Ciuchi, Vasile Pești arendează lui Iancu Verghe părțile lor de moșie din hotarul Băimac, precum și cele care aparțin lui Constantin Botez agă și altor răzeși din aceeași așezare cu 257 1/2 galbeni blanci pe perioada 1848—1851.

„Noi sîntem datori pe fișticare an la vreme cuvințioasă cînd va poronci dumnealui din locurile noastre care le avem să-i dăm 1087 (adică una mie opt zeci și șapte) prăjini loc măsurat cu prăjina de douăzeci și patru palme gospod, pe care loc avem să-l arăm cu plugurile noastre, numai sămînța să o puie dumnealui, apoi să-l lucrăm bine, gospodărește pînă la sfîrșit. Și pînea albă să o cărăm la arie, să o clădim și să o îngrădim și aria, iar păpușoi să-i ducem la coșariu, care tot noi avem a-l face cu lemnul și nuele din pădurea noastră. Avem să-i dăm legiuită dijmă din toate, adică din tot soiul de pîne, din toată leguma și din fanașu din zăce una, de la noi iscăliții, afară de cei ce nu sînt iscăliți răzăși.

Orînda băuturii să fie iar a dumisale, însă numai partea noastră, bez partea celorlalți răzăși și ce nu sînt iscăliți, pe care noi avem a merimitisa crășma i pivnița în care va vinde. Iar noi nu vom mai îndrăzni a mai vinde pe la casele noastre.

De tot gospodarul și acei care nu vom ave boi sîntem datori a-i aduce din pădurea noastră cîte două sînii lemni de foc la casa dumisale vechilului.

De toată casa să dăm cîte două găini cînd va avea de trebuință“.

Arh. St. Bacău, fond Tribunalul jud. Bacău, dosar 1/1848, f. 80, 81.

1848 martie 21, Bacău.

Manolache Romano, Iosif, fiul lui Manolache Romano, Dumitru Chiriac, Toader, fiul lui Manolache Romano, arendează lui Iancu Verghe spătar părțile lor de moșie din hotarul satului Băimac, țin. Bacău, precum și cele care aparțin agăi Constantin Botez, răzeșilor lăturași și celor ce aveau pămînt între poprietățile acestora pe 3 ani de zile, cu 36 galbeni blanci.

„Noi sintem datori pe fieştecare an, la vreme cuviincioasă, cînd va porunci dumnealui din locurile noastre cari li avem să dăm noi 158 (adică una sută cinci zeci şi opt) prăjini măsurat cu prăjina di 24 palme gospod., pe care loc avem noi să-l arăm cu plugurile noastre, numai sămînţa să o puie dumnealui şi apoi să-l lucrăm noi gospodăreşte până la sfişit. Şi pânea albă să o cărăm noi la arie şi să o clădim şi să ingrădim şi aria. Iar păpuşoi să-i ducem la coşăr, cari tot noi avem să-l facem cu lemnul şi nuelile noastre din a noastră pădure.

Avem să-i dăm legiuită dijmă din toate, adică din tot soiul de sămănături, din toată leguma şi din fînătu din zece una de la noi iscăliţii, afară de cei ce nu-s iscăliţi răzăşi.

Orînda băuturii să fie toată a dumisale, însă numai partea noastră, bezi de părţile altora răzăşi care nu-s iscăliţi, pe care noi avem a merimitisa crăşma i pivniţa în care va vinde. Iar noi nu vom mai îndrăzni a vinde pe la casele noastre.

De tot gospodariul, şi acei care nu vom ave boi, sintem datori a aduce din pădurea noastră câte două sînii lemne de fieştecare casă de foc la casa dumisale vichilului de moşie.

Di toată casa să dăm câte două găini, cînd va avea dumnealui trebuinţă.

Arh. St. Bacău, fond Tribunalul jud. Bacău, dosar 1/1848, f. 74—75.

1848, martie 25, Bacău.

Slugerul Gheorghe Hociung arendează moşia sa Ruşii lui Alecu Lăză-rache şi Aristide Hristodor pe timp de 3 ani de zile cu 300 galbeni blancl. Moşia era situată din Bistriţa către răsărit şi apus. Aceasta era arendată cu locuitorii de pe ea, cu casele boiereşti, cu o piatră şi jumătate de moară.

„Lăcuiitorii ce sînt pe moşie vor lucra boierescul domniilor sale posesorilor după invoiala săvîrşită cu iscălitul la 1846, care o au şi dat domniilor sale, sau după osăbită invoială ce dumnealor ar putea săvîrşi cu ei.

Slujbaşii volnici ce iscălitul are, precum şi vataul se dau domniilor sale cum li va plăce, fără însă a-i asupri peste aceea ce pînă acum au lucrat, afară de aceea deosebită alcătuire ce ar face cu ei, care din partea iscălitului este slobodă.

Morariul ce va fi la moara iscălitului acea nouă, pentru cît pămînt va lua de la dumnealor în trebuinţa sa, care dumnealor să-i datorască a-l da, el va lucra boierescul ca şi ceilanţi lăcuiitori, însă chibzuit ca şi moara la vreme cînd s-ar strica, el să aibă vreme trebuitoare, spre a nu le face domniilor sale sminteală cît de puţină.

În cursul acestor ani, dacă dumnealor posesorii vor înlesni pe lăcuiitori cu osebite îndatoriri de bani şi pînă la împlinire nu-i vor scoate, iscălitul rămîne răspunzătoriu însă pentru acele condee ce ar fi binecuvîntate, cu aceasta ca dumnealor să se sigurisască la vremea împlinitoare alcătuirilor atuncea a plăti datoria şi numai rămăşiţa are a o plăti iscălitul la împlinirea anilor.

Arh. St. Bacău, fond Tribunalul jud. Bacău, dosar 1/1848, f. 40—42.

1848 martie 27, Bacău.

Contractul de arendarea moşiei Peletuci şi Cotul proprietatea lui Gri-gore Morţun spătar, de către Arion Grigoriu Meier, cu 1 000 galbeni pentru 4 ani.

„Lăcuiitorii aflaţi pe această moşie vor lucra boierescul dumisale după invoiala ce au ei cu mine, pe care invoială am şi încredinţat-o dumisale posesorului. Asămîne şi ȝigani aflaţi în număr de 8 sălaşe, au să lucreze tot asemenea ca şi lăcuiitorii, precum şi alţii, atît ȝigani, cît şi lăcuiitori s-ar mai spori să rămăe tot în folosul d-sale.

Dumnealui se îndatorește de a da locurile, atât de hrană, precum și fînățul i mașul lăcuitorilor după cum glăsuiește învoiala ce am eu cu ei fără de a-i obijdul întrucât de puțin...”

„Tagma bisericească nu va fi strămutată din locurile ci au date de mine, adică 250 prăjini loc de arătură, una falce iarbă și 60 lei (adică șase zeci lei) pe an preotului. Dascălului 120 prăjini loc de arat, 65 prăjini iarbă și 30 lei (adică trei zeci lei) și 15 lei pe an prescorniței și pentru slujba sf. biserici. Este datoriu d-lui a le da udelemn, lumânări, tămîie, smirnă, bez și prescuri spre a nu să zăticni niciodată slujba altarului...”

4 țigani anume 3 croitori și un curălaru ci i-am propit pentru slujba casei mele d-lui este datoriu de a nu-i strămuta din locurile lor, nici a-i supăra la boieresc.”

Arh. St. Bacău, fond Tribunalul jud. Bacău, dosar 1/1848, f. 72 ; 73.

1848, septembrie 2, Bacău.

Actul prin care Costache Rosetti desființează iobăgia de pe moșia sa de la Țețcani.

Așezare ci eu gios iscălitul am săvîrșit cu lăcuitorii aflători pe dreapta proprietate a me moșie Stîțcanii prin carele cu totul să disființează boierescul politicesc precum și urmașile mele pînă acum îndatoriri către ei, îi luîndu-și prifacere, numai avînd a le da at (sic) și ei a-mi face decăt aceia ce să arată mai în glos, cu care alcătuire să socotește nu numai că să suguriasăști dreptul fiesticăruia în parti, afară că lăcuitorii să fie cît de puțin obijduți cu însărcinare de mai multă lucrare de boieresc la deosăbite lor trebuințe și interesuri a proprietarilor și posesurii lor, ci din vreme în vreme după împrejurări aduc azi. Dar după buna me plăcere ce am avut pentru lăcuitorii mei și am ca să fie mai ușurați la politicile lor îndatoriri am socotit că prin această le va fi și mult mai cu înlesnire și prin urmare o dovadă despre simțirile cele căstrîns din care sânguri pricinii. Numai îndemnat fiind am și făcut această alcătuire, care este în chipul următoriu după ponturile în jos însămnate.

1-*iu*. Tot lăcuitorul pe moșia me va ave casă și opt prăjini loc pe lîngă ia de ogradă și grădină dăruit de la mine fără a face cel mai mic boieresc, sau a fi supărat cu vreo altă deosăbită dare pentru acele, dacă alt folos nu va ave de pe a me proprietate[te].

2-*lea*. Lăcuitorii ce vor vrea a lua locuri de hrană pentru înlesnire lor și a vitilor, de arat și fînăț să fiu dator a li da, însă cu bani și mai jos cu 5 parale la prăjină, de alt să va vinde pe la alți străini potrivit și cu bunătatea locului spre cea mai dreaptă urmare, în care locuri să va cuprinde și fânăturile lor avînd a le plăti tot după prețul locului de arătură. Aceste locuri de hrană ci să va da din orice locuri di pe moșia me din acele ci vor fi de dat cu bani, cari locuri dîndu-li-să odată oricît ar vroi a le ave tot pe acele să nu fie strămutați, iar cînd vreun lăcuitor ar vroi să lasă acele locuri pentru a lua altele, sau a nu mai lua nici cum va fi îndatorit a arăta acea cu jumătate an înainte, adică de cu toamnă, ca și eu pînă în primăvară să pot găsi chipurile cuvinčioase spre a întrebuița acele locuri, ca să nu mi să pricinuiască păgubire și banii ci vor ave lăcuitorii a da pe locurile luate să-i răspundă rînduri, rînduri pînă la vremea cosării fînățului și culesul păinilor.

Al 3-*lea*. Imaș pentru pășunatul vitelor sînt datoriu a le da unde au avut și pînă acum, sau aiure, unde voi socoti de cuviință tot pe aceasta, precum și lemne de foc de ars pentru casele lor, a-i slobozi să ei de prin pădurile mele, însă numai uscate de pe jos și verzi din picioare copaci răi, netrebniți, și aceste prin știre pădurarilor pentru care folosuri sînt însărcinați a-mi lucra pe tot anul cîte una mie două sute prăjini loc ori de ce soi de pline voi vroi a sămăna, a căror lucrare să va începe de la arătură și toate celelalte pînă se va strînge la coșari, sau arle după rînduială soiului pîinei și a-mi cosă și două zeci fâlcii fînățu tot pe moșia me făcîndu-le stoguri și îngrădindu-le unde eu voi zice pe

moșie, asemenea și aria pentru strins pâine. Toate aceste însă la vreme ci voi înșămna și cu toți lăcuiitorii odată fără a mi se face întârziere o zi măcar. Iar apoi fiindcă lucrarea aceasta este socotită pe număr de una sută lăcuiitori, precum astăzi se găesc, să adaogi a se arăta și aceasta că la adăugiri numărului lor, precum și a împuținării tot așa să se urmeze și cu lucrarea acestui pont, adică analogicol, sporind sau scăzind după împrejurările ce ar urma.

Al 4-lea. Din numărul tuturor lăcuiitorilor aflători pe moșie volnic voi fi a tragi paisprezeci oameni din acei mai cinstiți și cu buni purtări spre îndeplinire slujbilor moșiei, cât și a particularnicilor casnice interesuri ci voi ave cu alcătuire din parte-mi cu dînsii cum mă voi pute învoi, iar totime lăcuiitorilor să nu aibe numai a-i tragi și pe aceștia la îndatorirea lucrării pontului al treilea. Deosăbit vor mai fi opriți a trage tot la această lucrare pe nevolnicii săraci și văduvele fără ajutor.

Al 5-lea. Pentru vărutul oilor ce vor ave vor da brînză politlicită cîte una ocă și o litră de flestecare mînzare.

Al 6-lea. Dacă pînile să vor strînge de prin țarini și să vor cosi fînațurile, slobozi vor fi lăcuiitorii a-și pășuna vitele lor fără a da, sau a face ceva. Nu vor fi volnici a-și vîrî vitele numai prin locurile ce ar fi fost sămănturile noastre, mele, iar altele volnici a-și vără vitele toate pînă la cel mai mic folos al întregii mele proprietăți, vor fi fără ce mai mică jîgnire privitoare numai la a mele cîștiguri și neîmpiedecate de lăcuiitorii prin nici un felu de împotriviitori urmare din parti-le.

Al 7-lea. Vor mai fi lăcuiitorii deosăbit datori prin a lor lucrare a țâne în bună stare umblarea morilor ci am pe moșie, adică Arăni, Gărlile, a drege iazurile și a disgheta iarna aceste toate câte odată numai cînd neapărat ar cere trebuința, după cum am urmat și în vreme trecută, precum și gardurile iarăși toate câte ar trebui pe moșie, la închisul grădinilor, ogrăzilor și alte, de asemenea, vor fi datori toți lăcuiitorii a le face și a țâne în bună stare, însă cu pariî și nuelile mele, iar apoi altă nimică vor mai fi supărați de a da sau a face, scutiți fiind de toate îndatoririle ci s-au urmat pînă acum de la cel mai mic lucru și pînă la cel mai mare, rămîind slobozi în toată vreme, în pace a-și face lucrul lor și a-și agonisă o crăsmă prin a lor inchipuire și mijloace cinstite, ca unii ce atît boierescu nu mai au, din care pricină să fie împiedicați, sau opriți la a lor interesuri de a nu le pute îndeplini.

Al 8-lea. Această alcătuire o fac acum cu lăcuiitorii mei de veci pentru totdeauna și nu numai pentru siguriipsirie îndatoririlor proprietarilor către lăcuiitorii și a lor către proprietariu precum s-au mai zis. Dar mai cu osăbire pentru a le rămăne pe viitorime ca o dăinuire de la mine, ușurință ce sânguri cunoscu-și că li să face prin aceasta în locul multilor greutăți, a boierescului politicit. Uneori am mai ave margine cu întinderea lui și care cu sfințanie să va păzi în veciu, cât ei vor fi îndeplinitori celor înșămnațe prin această alcătuire. Avînd ei însă dreptate numai de a desființa această așăzare, cînd lăcuiitorii nu ar urma potrivit cu ponturile din ea. Iar urmașii mei nici de cum, ci numai a-i îndatori prin ocîrmuire ca să urmeze ponturile acestii înscris alcătuire și cu îndatorire ca și urmașii mei ce ar rămăne stăpînitori acestii moșii prin orice felu de drept legiuit să nu iasă cît de puțin din rostirea ponturilor înșămnațe în aceasta, căci la din împotriva urmare din parti-le cu călcare pisti dreptul lor înșămnaț aice (pui această condiție) apăr de pentru totdeauna, atunce folosul împarte pentru ii din pontul al 3-lea, adică ne mai lucrînd lăcuiitorii nimică, mai adăugînd a zice că și de dumnezeu să nu fie ajutați acei urmași ai mei dacă ar îndrăzni prin răstălmăcire măcar și alte chipuri a jigni pe lăcuiitori, despreînd și faptă bună pe care împreună am vrut a le o lăsa clironomie.

Al 9-lea. Această alcătuire numai atunce a rămăne desființată cînd lăcuiitorii toți într-o unire a vroi și atunci după cereri ce ar face la instanțele ocîrmuitoare arătînd a lor nemulțumire sau cînd întîmplările vor aduce ca din împrejurări să se prefacă așăzămînturile acestei țări și prin ele să se statornicească și obștească usurare pentru toți lăcuiitorii în a lor îndatorire către proprietari, iar în alt chip nicidecum.

Al 10-lea. Oricîți din lăcuiitorii aflători pe această moșie ar vroi din deosăbite a lor interesuri a strămuta aiurea cu locuința slobozi vor fi numai îndeplinind

a lor îndatorire către ocărnuire spre a nu rămâne ceilanți încărcăți cu birul, îndatorindu-mă încă a-i despăgubi și de aceea ar fi cheltuit cu casăle lor, arătând și ei numai voința strămutării cu jumătate an înainte. Totodată voi fi volnicu și eu ca pre oricare locuitoriu ce ar aduce supărare și neliniște celorlalți și mie prin orice faptă neplăcută și necinstită a-l izgoni de pe moșia mea, însă prin ajutorul ocărnuirii și atunci plătindu-i cheltuiala ce ar fi întrebuințat cu facerea casei sale.

Supt cuprindere acestor zăci ponturi să încheie urmare aceștii alcătuiți și să sfârșăști cu mulțămire între lăcuiitorii mei de Ștețcani și cu mine care pentru mai temeinică încredințare ca fără abatire în totul cu întregime să păzască pentru de veci s-au făcut două asămene, una din partea lăcuiitorilor dată mie și aceasta scrisă și iscălită cu însuși mâna me dată lor, pe care înscrisuri le vom întări și de alte compitente locuri, în urmare căruia să vor și publica spre ce mai desăvârșită săgaranție după orice fel de împrejurări.

Iscălit Costache Roset.

Judecătoria țin. Bacău

Pe temeiul că față în presudemie au venit iscălitul de mai sus și au arătat voința domniei sale întocmai cu cuprinderea acestei înscris să întărește de judecătoreie potrivit și cerirei ce prin osăbit înscris au făcut.

Iscăliți : Crupenschi, T. Lupaș, D. Handoca, stolnic Dobrovici.

Arh. St. Bacău, fond Tribunalul jud. Bacău, dosar 1/1848, f. 117—120.

LES RAPPORTS ENTRE PROPRIÉTAIRES — FERMIERS ET LES PAYSANS DE DISTRICT BACĂU DANS L'ANNE 1848.

R é s u m é

Dans le Moyen Age la plus grande parti des paysans des villages du district Bacău ont profité de leur droit de propriété sur la terre libre. Dans le XVII ième et en particulier dans le XVIII ième et la première moitié de XIX ième siècle les grands propriétaires ont accaparé les terres des paysans. Entre 1774 et 1852 un grand nombre des paysans ont perdu leur propriété sur la terre.

Il y a dans ce district des grands boiars comme : P. Sturza, E. Rosetti, C. Crupenschi, A. Aslan, R. Rosetti, Ghica. La plus grande partie de la surface du sol se trouvait dans leurs propriété. Dans les villages du département vivaient, dans 1852, un nombre de 140.511 familles rustiques. De ce grad nombre seulement 40.851 ont conservé leurs droit de usufruit sur la fortune héritée. Cependant 99.600 étaient paysans serfs. Les grands boiars ont manifesté la préoccupation pour aggraver la situation des serfs. Ainsi ont procédé les propriétaires de Comănești, Valea Rea, Nănești Milești Zlătari, Viforeni, Liuzi-Călugăra, Dealul Nou, Sarata, Onești. Un seul propreitaire, Costache Rosetti, homme progressiste de son temps, a décidé la délivrance des serfs qui se trouvait sur la propriété Tescani. L'auteur a fondé son article sur les documents qui se conservent dans l'Archives de l'Etat de district respectif. Les actes historiques qui ont été dressé entre les propriétaires et les fermiers, en 1848, sont publiés par l'auteur.